

Fyra fonationssätt

Stämbanden vibrerar på olika sätt. Man skiljer på fyra fonations- eller tonbildningsätt (kallas även "röster", "register" etc.). Fonationssätten beskrivs fr.o.m. medeltiden och kan användas av både kvinnor och män. Se vidare sid. 20–21 för mer information.

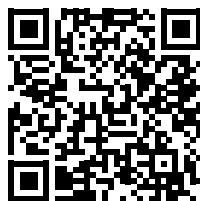
Visselröst Flöjtregister etc.	Högst omfång; ca 1000–2500 Hz. Kan bero på resonanser. Grundtonsrik/övertonsfattig. Används allmänt, bl.a. av koloratursopraner.	FILM
Falsettröst Huvudröst etc.	1 oktav högre än naturligt omfång; ca 300–1300 Hz. Långa/tunna/spända stämband som inte sluts helt. Passiv vokalmuskel. Grundtonsrik/övertonsfattig och ganska ljudsvag. Används allmänt.	FILM
Naturlig röst Bröströst Modalröst etc.	Naturligt omfång; ca 60–700 Hz. Tjocka/korta stämband. Aktiv vokalmuskel. Övertonsrik. Lättast att kontrollera. Används allmänt.	FILM
Knarröst Strohbas Fry voice Pulsregister etc.	Lägst omfång; hos män ofta 30–90 Hz. Stämbanden delvis avspända, delvis spända. Övertonsrik och genomträngande. Används mest i folklig musik och mikrofonsång.	FILM

Fonationsbyten (skarvar)

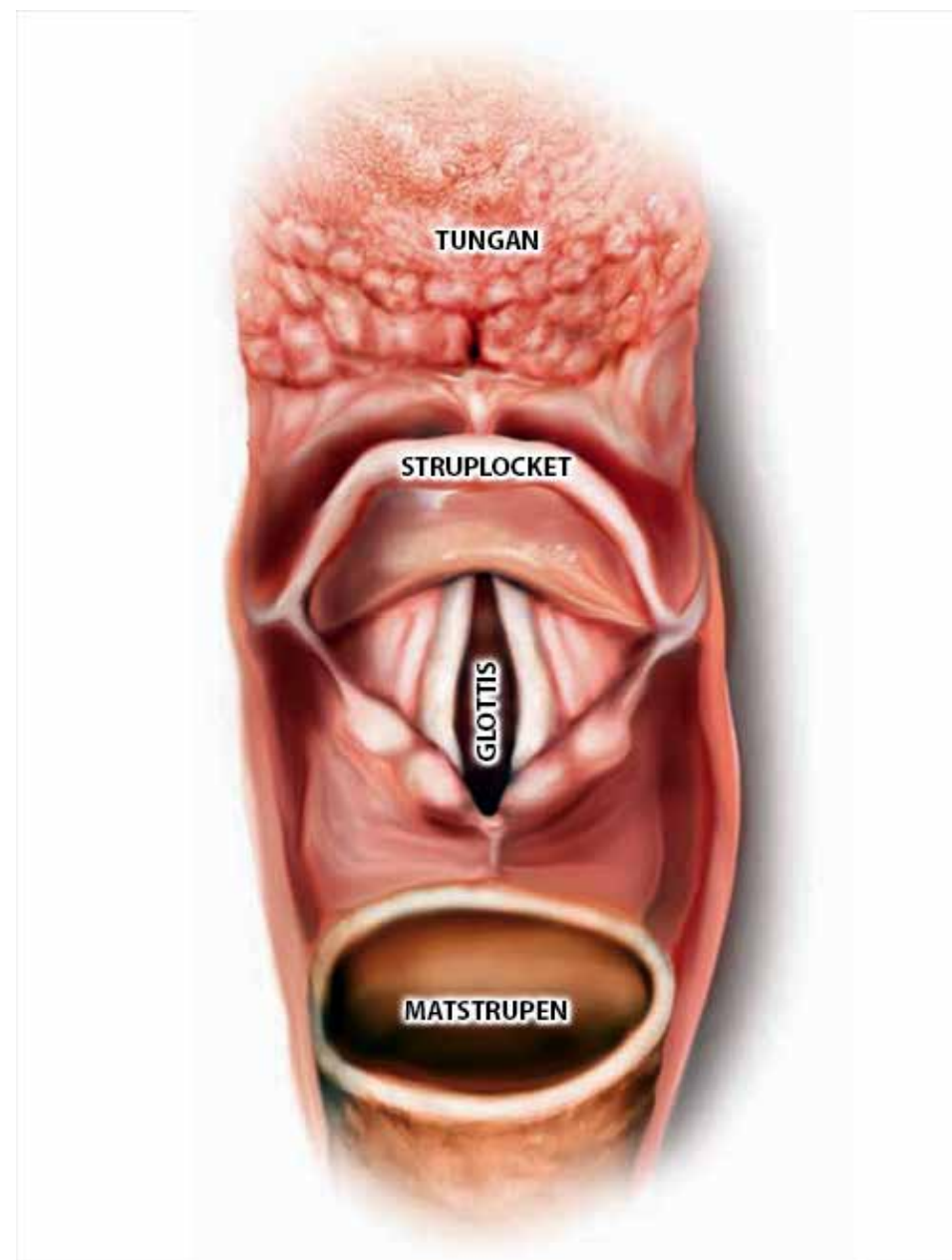
Fonationsbyte innebär att man byter fonation från exempelvis naturlig röst till falsett eller vice versa. Det sker på bestämda tonhöjder (frekvensområden). Man döljer eller maskerar övergångarna genom att samordna lufttryck, fonationssätt, fonationstyp och resonanser (se vidare nedan).

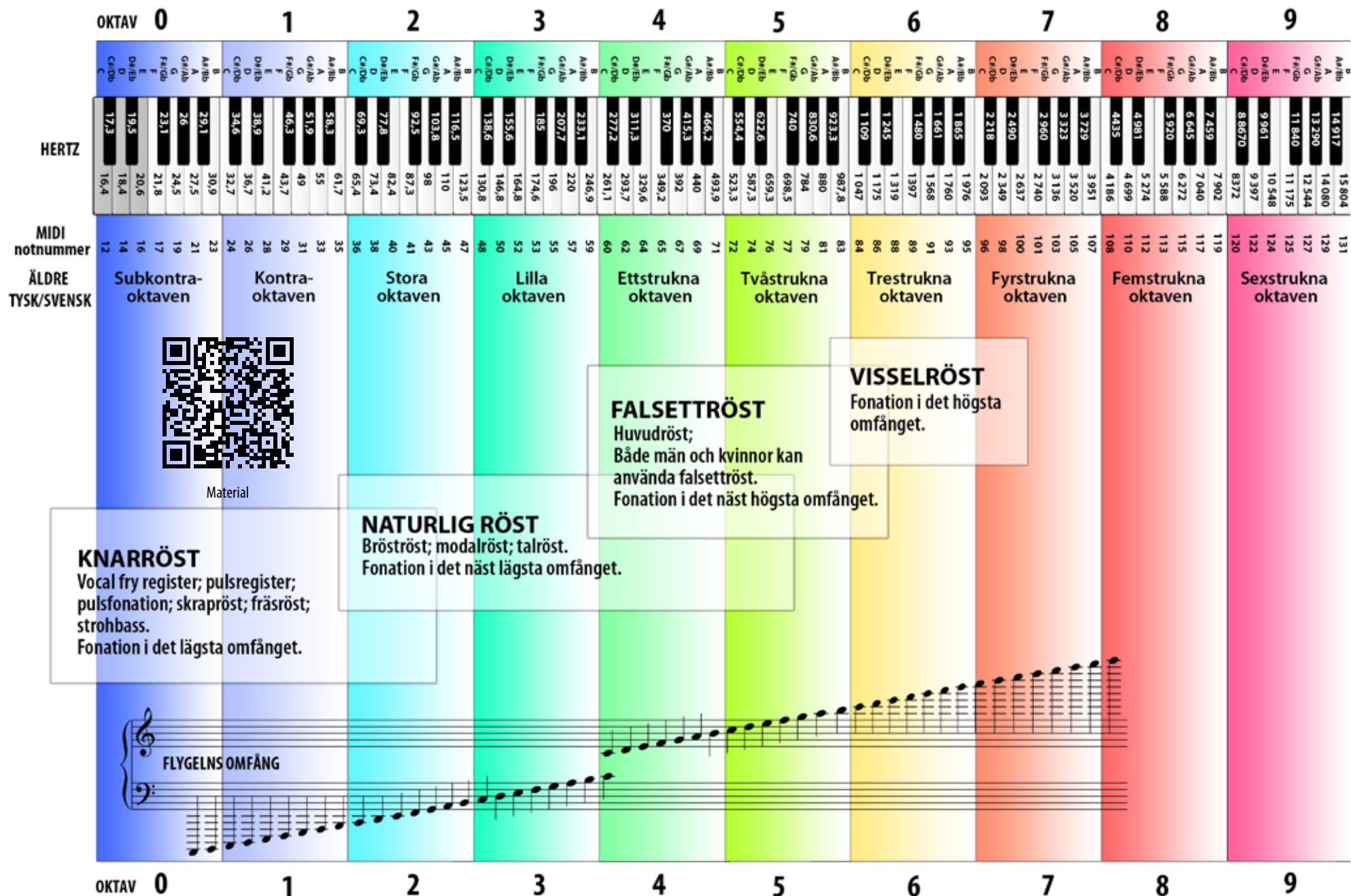
När en sångare kan sjunga i hela omfånget utan hörbara skarvar mellan olika tonhöjdsområden säger man att rösten är **egaliserad**. Det betyder att skillnaderna har utjämnats. En egaliserad röst fungerar i alla sammanhang men är viktigast i klassisk sång.

I många sammanhang **framhävs skillnaden mellan olika fonationssätt**, inte minst i mikrofonsång. Filmen om falsettröst ovan innehåller exempel på hur sångarna ideligen byter fonationssätt mellan bröströst och falsettröst.

Material

Fyra fonationstyper

I bröst- och falsettfonation används olika fonationstyper. Här kallas ytterligheterna avspänt och pressat:

Avspänd fonationstyp förutsätter	Pressad fonationstyp förutsätter
mjuka och avspända muskler/stämband/ytor och lägre struphuvud, som resulterar i att	hårda och spända muskler/stämband/ytor och högre struphuvud, som resulterar i att
ljudet blir mörkare, mjukare och mindre intensivt.	ljudet blir ljusare, hårdare och mer intensivt.

Man brukar skilja på 4 fonationstyper, men gränserna är flytande:

Pressad	Högt struphuvud och lufttryck ger starka höga deltoner = ljusare ljud. Vanligt i mikrofonsång. Längst slutningsfas (se vidare sid. 16).
Normal (neutral)	Normalhögt struphuvud och lufttryck ger normalstarka höga deltoner = varierat ljud. Används i alla sammanhang. Kortare slutningsfas än i pressad fonation.
Flödig	Lägre struphuvud och lufttryck ger svagare höga deltoner = mörkare men varierat ljud. Ofta utgångspunkt i klassisk sång. Kortare slutningsfas än i normal fonation.
Läckig	Svaga höga deltoner. Vanligast i mikrofonsång. Ingen slutningsfas = stämbanden sluts bara delvis.

Många skickliga sångare byter ständigt fonationstyp. Det är snyggt och gör sång intressant. Dessutom kan det vara påfrestande för stämbanden att sjunga med en fonationstyp hela tiden.

Fonation och ljudstyrka

Ljudstyrkan beror delvis på lufttrycket. Ju högre lufttryck, desto starkare ljud. **När lufttrycket höjs förstärks högre deltoner mest.** Men i synnerhet resonanser spelar stor roll för upplevd ljudstyrka (se vidare nedan).

Luftmängd och lufttryck är dock inte samma sak. Om bara en del av luften omvandlas till ljud kan man använda hur mycket luft som helst utan att det låter starkt eller pressat. Ljudstark sång kräver att **luften används effektivt**, det vill säga att så stor del av luften som möjligt omvandlas till ljudenergi. Vill man sjunga starkt är läckig fonation olämplig.

Vibrato

Vibrato är regelbundna tonhöjdsförändringar med en hastighet på 5–8 cykler per sekund. Även ljudstyrkan påverkas. Storleken på tonhöjdsförändringen är oftast 10–150 cent (1/20–1/2 tonsteg). Man skiljer på:

- **Vibrato som ornament eller utsmyckning** som är vanligast och innebär att vissa toner sjungs med vibrato, ofta sista tonen i en fras.
- **Kontinuerligt vibrato som** innebär att vibrato används på alla tillräckligt långa toner. Kallas även tonbildningsvibrato och är ett grundkrav i klassisk sång.

Naturligt vibrato uppstår när musklerna som sträcker stämbanden pulserar. Det är individuellt och förutsätter viss avspänning. En del har svårt för naturligt vibrato, ofta beroende på att musklerna i fråga inte är tillräckligt avspända.

Andningsvibrato är ett sätt att skapa vibratoliknande effekter. Det innebär att sångaren lär sig att variera lufttrycket med andningsmuskler. Det fordrar träning, men mindre än man kan tro. Används ofta av sångare som har problem med naturligt vibrato.

Sammanfattning

Sångtonbildning kallas fonation och sker i stämbanden (stämläpparna), som är ljudkälla i sång. Stämbandens vibrationshastighet bestämmer tonhöjden. Ljudstyrkan bestäms delvis av fonationen. Ju mer luft som omvandlas till ljud, desto högre ljudstyrka. Men stämbanden är känsliga för överbelastning. Därför är det viktigt att anpassa fonationen efter de individuella förutsättningarna.

Skickliga mikrofonsångare är mästare på att ständigt variera sig och växla mellan olika fonationssätt och fonationstyper, som exempelvis Whitney Houston.

I klassisk sång är egaliserade röster idealet: alla toner ska vara likartade. Duetten med James Brown och Pavarotti visar skillnaden i fonationsideal mellan klassisk sång och mikrofonsång.

FILM

Kap. 3 W. Houston.

Kap. 3 W. Houston.

FILM

Kap. 3 Brown/Pavarotti.

Kap. 3 Brown/Pavarotti.